

Pyöreän pöydän keskustelu lapsuudentutkimuksen metodologiasta

Aika: Maanantai 4.2.2019 klo 9-12.30

Paikka: Oikeusministeriö, Helsinki

Osallistujat

Haanpää Leena, Nuorisotutkimusverkosto
Hoikkala Susanna, Lastensuojelun keskusliitto
Juutinen Jaana, Lapsuudentutkimuksen seura
Järvinen Minna Riikka, Kehittämiskeskus Opinkirjo
Kurttila Tuomas, lapsiasiavaltuutettu
Malama Mia, Suomen UNICEF ry
Partanen Mimmi, lapsiasiavaltuutetun toimisto
Partio Liisa, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Pulkinen Lea, Haukkalan säätiö
Turja Tuomo, Taloustutkimus Oy
Tuure Herttaliisa, Valtion nuorisoneuvosto
von Alftan Katja, Kantar TNS Oy

Alustajat

Tuukkanen Terhi, lapsiasiavaltuutetun toimisto
Halme Nina, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Pekkarinen Elina, Nuorisotutkimusverkosto ja Turun yliopisto

Yleistä

Keskustelun järjestäminen liittyi lapsiasiavaltuutetun tehtävään edistää lapsen oikeuksien yleissopimuksen ja erityisesti lasten osallisuuden toteutumista. Keskustelu oli jatkoa marraskuussa 2018 julkaistulle [Lapsiba-rometri](#)-tutkimukselle, jossa tarkasteltiin pienten lasten kokemustiedon keräämisen metodologiaa. Tutkimuksessa tuotiin esille monia haasteita ja kysymyksiä, joita lapsuudentutkimuksessa voi kohdata. Tällaisia ovat esimerkiksi vastaajajoukkojen valikoituminen ja sen vaikutus tutkimusten luotettavuuteen, vanhempien rooli lapsia koskevassa tiedonkeruussa, yritysten rooli aineistonkerääjinä lapsia koskevissa tutkimuksissa sekä lapset erityisenä tutkimuksen kohderyhmänä.

Keskustelun tarkoituksena oli tuoda esille erilaisia näkökulmia lapsuudentutkimuksen metodologiaan ja sen haasteisiin sekä yhdessä pohtia, miten lapsuudentutkimuksen metodologiaa voitaisiin jatkossa kehittää. Keskustelu tutkimusmetodiikkaan liittyvistä haasteista on tärkeää, sillä kyse on lapsia koskevan tutkimuksen uskottavuudesta. Sen merkitys korostuu etenkin nyt, kun päätöksenteon halutaan perustuvan tutkittuun tietoon.

Lapsiasiavaltuutettu on tehnyt aloitteen YK:n lapsen oikeuksien komitealle yleiskommentin laatimiseksi lapsuudentutkimuksen menetelmistä, jotta lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukainen lapsen oikeus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeissa asioissa voisi toteutua paremmin kaikissa sopimusvaltioissa.

Alustukset ja keskustelu

Keskustelu avattiin kolmella alustuksella, joissa nostettiin esiin eri näkökulmia ja haasteita lapsuuden tutkimuksessa. Ensimmäisen alustuksen piti Terhi Tuukkanen, joka puhui lapsia koskevan tiedonkeruun kysymyksistä ja haasteista. Toisena alustajana oli Nina Halme, joka kertoi erityisesti laajojen väestötutkimusten, kuten Kouluterveyskyselyn haasteista. Kolmannen alustuksen piti Elina Pekkarinen, jonka teemana oli eettinen näkökulma lapsuudentutkimuksen metodologiaan. Alustusten jälkeen kaikki osallistujat pitivät lyhyet puheenvuorot, joissa he kommentoivat alustuksia ja aihetta omista näkökulmistaan.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus edellyttää, että kaikissa lapsia koskevilla päätöksissä otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Lapsen edun selvittämiseksi on tehtävä lapsivaikutusten arviointi, jonka tulee perustua tutkittuun tietoon ja lapsen mielipiteen selvittämiseen. Lapsivaikutusten arviointia ei kuitenkaan tehdä riittävästi esimerkiksi lainvalmistelussa ja jos tehdään, se on usein puutteellista, eikä siinä hyödynnetä lapsitutkimusta. Suomessa vallitsevana trendinä on ollut se, että lasten kokemuksia kerätään päätöksenteon yhteydessä ensisijaisesti yksittäisiltä lapsilta tai edustuksellisesti esimerkiksi oppilaskuntien tai nuorisovaltuustojen kautta. Päätöksenteon perusteena olevan tiedon tulisi kuitenkin koskea kaikkia lapsia. Siksi lasten tutkimusosallisuus tulisi tunnistaa yhtenä lasten osallisuuden muotona. Siihen kuuluu myös lapsen oikeus itseään koskevaan tutkimustietoon. Tutkimusten tuloksia pitäisi käsitellä yhdessä lasten kanssa.

Haasteena valtakunnallisissa lapsia koskevilla tutkimuksissa on vastaajajoukkojen valikoituminen. Esimerkiksi marraskuussa 2018 julkaistun Lapsibarometrin perusteella 6-vuotiaiden lasten haastattelututkimuksessa korkeasti koulutettujen vanhempien lapset olivat enemmän edustettuina varsinkin kasvokkain toteutetuissa haastatteluissa. Vanhemmat on nähty usein portinvartijoina lapsiin kohdistuvissa tutkimuksissa. Otantakoon kasvattaminen, haastatteluiden toteuttaminen puhelimitse tai muualla kuin tutkittavien kotonan, vanhempien parempi informointi kyselystä ja vastausten tietosuojasta voivat olla keinoja lisätä myös matalamman koulutustason perheiden lasten osallistumista kyselytutkimuksiin. Portinvartijoina voivat toimia myös muut lasten parissa toimivat ammattilaiset esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa ja vankiloissa.

Laajoissa lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa väestötutkimuksissa erityisryhmät ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Jotta tietoa saadaan yhdenvertaisesti kaikkien lasten hyvinvoinnista, erityisryhmät pitäisi huomioida paremmin laajoissa väestötutkimuksissa, kuten Kouluterveyskyselyssä. Viimeisimmässä Kouluterveyskyselyssä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten vastausprosentti oli vain 30 %. Vastaukset on ollut havaittavissa myös muun muassa ulkomaalaistaustaisten lasten, erityiskoulujen oppilaiden ja kielivähemmistöjen keskuudessa. Eroja näkyy myös tyttöjen ja poikien vastausaktiivisuudessa. Riski indikaattoreiden vääristymiseen on suuri, kun kyselylomakkeet suunnitellaan yleensä enemmistön näkökulmasta.

Keskeisessä asemassa erityisryhmien huomioimisessa on tutkimuksen tekijöiden osaaminen. Vastauslomakkeiden huolellinen suunnittelu ja testaus lapsilla ovat keskeisessä asemassa. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää muun muassa lomakkeiden pituuteen, selkeyteen, eri kieliversioihin ja lomakkeen saavutettavuuteen. Erityisryhmille suunnatut erillistutkimukset ovat yksi vaihtoehto erityisryhmien huomioimiseksi, mutta erillistutkimuksia tulisi käyttää harkiten, koska niiden avulla ei saada kaikkia lapsia koskevaa vertailukelpoista tietoa. Enemminkin tulisi laatia kaikille väestötutkimuksille yhteiset laatukriteerit, jotka mahdollistavat myös erityisryhmien osallistumisen. Erityisryhmien osallistumisen tärkeys on korostunut esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten lasten ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrän lisääntymisen johdosta.

Keskustelussa tuotiin esiin myös yleisemmin lapsen asemaa yhteiskunnassa ja tutkimuksessa. Lapsen asema on edelleen alisteinen suhteessa aikuisiin ja usein lapsen suojeleminen menee lapsen osallisuuden edelle. Tutkimuksen esteenä voivat olla liian tiukka tietosuoja ja Suomessa lapsiin kohdistuvien tutkimusten tarkka eettinen valvonta. Lapset nähdään usein kasvavina ja kehittyvinä tulevaisuuden tekijöinä ja tuottavina kansalaisina, mikä heijastuu myös lapsia koskevan tutkimuksen tekemiseen. Lapsuus tulisi kuitenkin nähdä arvokkaana itsessään.

Tieteellinen tieto joutuu tänä päivänä kilpailemaan muiden tiedonlajien kanssa. Päätöksenteon perusteeksi halutaan pääasiassa kvantitatiivisia tutkimuksia ja numeroita, joihin on helppo vedota. Tieteellistä tietoa myös kyseenalaistetaan vedoten kokemus- ja uskomustietoon. Sosiaalinen media ja klikkiotsikot ovat tuoneet uusia haasteita tutkimusten uskottavuudelle, jolloin on tärkeää palata tieteenfilosofian ja tietämisen perusasioihin ja tuottaa laadukasta vertaisarvioitua tutkimusta. Tutkijayhteisö on viime kädessä vastuussa tieteellisen tiedon laadusta. Tutkimusten rahoitusmekanismit ja tutkimuksen tekijöiden kilpailutus nähdään kuitenkin suurena haasteena laadukkaan tutkimuksen tekemiselle. Kilpailutusten kriteereihin tulisi kiinnittää huomiota, jotta pelkkä hinta ei olisi määräävä tekijä.

Tiedemaailmassa lapsia ja lapsuutta koskevan tutkimuksen erityisyys pitäisi tunnustaa paremmin ja tutkimusta tehdessä tulisi aina pohtia, mitä lapsuudella tarkoitetaan ja kenen tiedonintressi tiedonkeruuta ohjaa. Lapsia koskevassa tutkimuksessa lapsi ei pysty antamaan vastausta kaikkiin kysymyksiin, vaan tulisi pohtia, mitä on mielekästä kysyä suoraan lapselta itseltään ja mistä asioista voimme saada tietoa muualta. Kouluja ei tulisi kuormittaa liikaa jatkuvilla tutkimuspyynnöillä.

Keskustelussa tuli esille tarve erilaisille tutkimusmenetelmille perinteisten haastattelu- ja kyselytutkimusten rinnalla. Esimerkiksi etnografiselle havainnoivalle tutkimukselle olisi tarvetta varsinkin erilaisten lasten tavoittamiseksi, mutta tutkimukselle myönnetty rahoitus ei yleensä mahdollista tätä. Havainnoivassa tutkimuksessa kuunnellaan, mitä lapset haluavat itse sanoa, toisin kuin haastattelussa, jossa aikuinen asettaa kysymykset.

Keskustelussa nousi esiin lapsuudentutkimuksen tutkijakoulutuksen vähäisyys: vain harvoissa yliopistoissa opetetaan nimenomaan lapsuudentutkimusta ja sen metodologiaa. Tarvetta olisi lisäkoulutukselle. Lisäksi keskustelussa tuotiin esille järjestöjen halukkuus olla mukana lapsuudentutkimusta koskevissa keskusteluissa. Järjestöt tuottavat itsekin tietoa lasten elämästä ja kokemuksista.

Lapsen tutkimusosallisuuteen liittyy keskeisesti se, että lapsilla on oikeus tietää tutkimuksen tuloksista. Tutkimuksen eettisyyden kannalta on myös tärkeää, että lapsi voi itse hyötyä häntä koskevasta tutkimustiedosta. Esimerkiksi kouluterveyskyselyn tuloksia ei kuitenkaan käydä riittävästi läpi kouluissa yhdessä lasten kanssa. Tarvitaan viranomaisohjeita tiedon hyödyntämiseen. Viranomaisilla on vastuu hyödyntää tutkimusten tuloksia työssään.

Tutkimukset tulisi saada päätöksentekijöiden ja ammattilaisten tietoon, jotta tutkimustietoa myös hyödynnettäisiin lapsia koskevassa päätöksenteossa. Tähän voidaan vaikuttaa tutkimuksista tiedottamalla, mutta päätöksentekijät ovat lopulta itse vastuussa saatavilla olevaan tutkimustietoon tutustumisesta ja henkilöstön riittävästä koulutuksesta koskien tutkimustiedon hyödyntämistä.

Yhteenveto

Lapsia koskevan tutkimustiedon merkitys tulisi tunnistaa laajemmin ja tutkimustietoa tulisi käyttää laajasti lapsia koskevia päätöksiä valmisteltaessa. Lasten suojelemisen ei tulisi estää lapsen oikeutta osallistua

tutkimukseen ja saada tutkimustietoa käyttöönsä. Lapsia koskevan tutkimuksen tulisi olla lapsille itselleen mielekästä ja tutkimustuloksia tulisi käsitellä lasten kanssa.

Keskustelussa esiin nousi tarve saada yhtenäiset kansalliset laatukriteerit lapsia koskevalle tieteelliselle tutkimukselle ja tarve yhtenäistää menetelmiä myös lasten kuulemisessa esimerkiksi kunnallisessa päätöksenteossa lapsivaikutusten arvioinnin yhteydessä. Laatukriteereiden laatijan pitäisi olla puolueeton taho ja osana kriteerien laatimisprosessia pitäisi selvittää, millaisia kriteerejä mahdollisesti jo on olemassa. Suomessa on esimerkiksi olemassa toimiva tutkimusyhteisö, joka valvoo tutkimustiedon luotettavuutta vertaisarvioinneilla. Lapsuudentutkimukseen liittyvää osaamista pitäisi lisätä. Poliittinen päätöksenteko ja rahoitus vaikuttavat tutkimuksen laatuun ja riippumattomuuteen, ja tieteellinen tieto joutuu kilpailemaan muun tiedon kanssa. Virkakunnan osaamista tutkimustiedon hyödyntämisessä ja tulkinnassa tulisi vahvistaa.